

ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ БАНКІВ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

©2022 СЛОБОДА Л. Я., КОВАЛЬ-ІГНАТИШИНА В. М.

УДК 336.71:65
JEL: G21; G28

Слобода Л. Я., Коваль-Ігнатишина В. М. Виклики та пріоритети управління власним капіталом банків України в період воєнного стану

У статті досліджено виклики та особливості управління власним капіталом банків України в період воєнного стану. Доведено, що сучасні економічні умови функціонування банків посилюються істотним рівнем турбулентності на фінансових ринках, кризовими явищами в реальному секторі економіки та на світовому ринку енергоресурсів, що створює нові виклики в аспекті управління власним капіталом банків. Розкрито комплексне розуміння інтегративної ролі власного капіталу банків у забезпеченні його функціональної достатності щодо потреб національної економіки на кожному з витків її циклічності. Характерні властивості власного капіталу банків відповідно до практики управління ним визначено як сприятливі та такі, що несуть додаткові виклики при нарощенні капіталізації банків у період воєнного стану. Відмічено, що процес управління власним капіталом у своїй основі має протиріччя: з одного боку, розвиток банку здійснюється переважно за рахунок залучених коштів, з іншого – масштаби його діяльності тісно пов'язані із обсягом власного капіталу. Тому прийняття рішень у сфері формування власного капіталу банку доцільно здійснювати на основі порівняльного аналізу темпів зростання ризикових активів, зобов'язань та капіталу. Особливу увагу фінансові менеджери банку мають приділяти визначенню вартості власного капіталу, що надасть можливість підвищити ефективність управління та отримати релевантний інформаційний потік для прийняття зважених рішень. Порівняльний аналіз основних економічних нормативів капіталу банківської системи України за 2018–2022 рр. засвідчив виконання базових нормативів щодо капіталу, проте оцінка структури власного капіталу банків України показала, що обсяги власного капіталу і надалі продовжують бути меншими за статутний капітал, що пояснюється значними збитками банківської системи України. За результатами дослідження обґрунтовано сучасні проблеми управління власним капіталом банків України та визначено пріоритети та рекомендації щодо їх вирішення. Доведено, що в періоди турбулентності власний капітал більшою мірою потрібен для підтримки платоспроможності банків, аніж нарощування активних операцій, оскільки процеси капіталізації відбуваються повільніше, ніж того потребують тенденції руху капіталу в глобальному масштабі. В умовах обмеження кількості зовнішніх джерел капіталізації банків України особливу увагу необхідно приділяти розробленню внутрішніх інноваційних фінансових та організаційних інструментів, здатних задовольнити вимоги як власників банків, так і менеджерів та клієнтів. Серед цих інструментів доцільно виділити корпоративне управління, зокрема ефективну дивідендну політику банків та врахування в системах банківського ризик-менеджменту специфічних ризиків розподілу прав власності й управління, особливо коли це стосується виявлення бенефіціарних власників із країни-агресора.

Ключові слова: банк, власний капітал банку, капіталізація банків, достатність капіталу банків, управління капіталом банків, рецесія, період воєнного стану.

Рис.: 3. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 16.

Слобода Лариса Ярославівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансового менеджменту, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79001, Україна)

E-mail: larisabaht@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8953-9111>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/422705>

Коваль-Ігнатишина Василина Миколаївна – магістранта кафедри фінансового менеджменту, факультет управління фінансами та бізнесу, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79001, Україна)

UDC 336.71:65
JEL: G21; G28

Sloboda L. Ya., Koval-Ignatyshina V. M. Challenges and Priorities of Equity Management of Ukrainian Banks During the Period of Martial Law

The article examines the challenges and peculiarities of the management of the equity capital of Ukrainian banks during the period of martial law. It is proven that the current economic conditions of banks' functioning are aggravated by a significant level of turbulence in financial markets, crisis phenomena in the real sector of the economy and the global energy market, which creates new challenges in the aspect of bank equity management. The existing understanding of the integrative role of banks' equity capital in ensuring its functional adequacy to the needs of the national economy at each of the turns of its cycle is disclosed. The characteristic properties of banks' equity capital, according to the practice of its management, are defined as favorable and those that bring additional challenges when increasing the capitalization of banks in the period of martial law. It was noted that the process of equity capital management has a contradiction at its core: on the one hand, the development of the bank is carried out mainly at the expense of borrowed funds, on the other hand, the scale of its activity is closely related to the amount of own capital. Therefore, it is advisable to make decisions in the field of the formation of the bank's equity capital on the basis of a comparative analysis of the growth rates of risky assets and liabilities. The bank's financial managers should pay critical attention to determining the value of equity capital, which will provide an opportunity to increase management efficiency and obtain a relevant information flow for making informed decisions. A comparative analysis of the main economic norms of the capital of the banking system of Ukraine for 2018–2022 justified the implementation of the basic norms regarding capital, however, the assessment of the structure of the equity capital of Ukrainian banks showed that the amount of equity capital continues to be less than the authorized capital, which is explained by the significant losses of the banking system of Ukraine. According to the results of the study, the modern problems of managing the equity capital of Ukrainian banks are substantiated, and priorities and recommendations for their solution are determined. It has been proven that in periods of turbulence, equity capital is more necessary to maintain the solvency of banks than to increase active operations, since capitalization processes occur more slowly than the trends of capital movement on a global scale require. In the conditions of limiting the number of external sources of capitalization of Ukrainian banks, special attention should be paid to the development of internal innovative financial and organizational

tools capable of meeting the requirements of both bank owners, managers and clients. Among these tools, it is appropriate to single out corporate governance, in particular, the effective dividend policy of banks and the consideration in banking risk management systems of specific risks of the distribution of ownership rights and management, especially when it concerns the identification of beneficial owners from the aggressor country.

Keywords: bank, bank equity capital, bank capitalization, bank capital adequacy, bank capital management, recession, period of martial law.

Fig.: 3. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 16.

Sloboda Larysa Ya. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Financial Management, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79001, Ukraine)

E-mail: larisabaht@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8953-9111>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/422705>

Koval-Ignatyshina Vasylyna M. – Graduate Student of the Department of Financial Management, Faculty of Finance Management and Business, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79001, Ukraine)

Відновлення соціально-економічного розвитку України в період рецесії та воєнного стану великою мірою забезпечується результативною діяльністю банківської системи. Це обумовлено належним виконанням особливої функції банків – провідних фінансових посередників, що забезпечують переміщення грошових ресурсів між різними економічними агентами і, тим самим, забезпечують їхні потреби в позикових коштах, що є необхідною умовою розширеного відтворення. Така роль фінансово-кредитних установ зумовлює необхідність нарощування ними обсягів та оптимізації структури власного капіталу.

Власний капітал є основою діяльності банків, оскільки створює передумови для ліцензування та прибуткового їх функціонування, а також покриття фінансових ризиків. У сучасних умовах, коли вплив фінансової кризи відчувають всі банки та фінансові компанії світу, важливим завданням щодо оптимізації банківської діяльності є забезпечення ефективного формування та використання власного капіталу банків. Це обумовлює актуальність дослідження сучасних викликів та пріоритетів управління власним капіталом банків України в період воєнного стану.

Необхідність оптимізації процесу управління власним капіталом банків в умовах ринкових перетворень і сучасної трансформації економічних процесів у період глобальної рецесії зумовили появу значної кількості праць вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячених дослідженню особливостей цієї тематики. Оцінки практиків, експертів та регуляторів також вказують на гостру актуальність завдань з підвищення капіталізації банків та убезпечення від можливих ризиків їх банкрутства.

При розробленні теоретико-методологічних засад управління власним капіталом банків доцільно використовувати окремі розробки тих науковців, які досліджували закономірності формування та використання банківського капіталу – як сукупного ресурсного потенціалу банків, так і окремих його видів. Зокрема, суттєвих результатів у проведенні цих досліджень досягли такі вітчизняні та зарубіжні економісти, як: Бодрецький М. В., Василик О. Д., Васильченко З. М., Гальчинський А. С., Гладких Д. М., Доллан Дж. Е., Дроботя Я. А., Жуков Є. Ф., Ковален-

ко В. В., Карчева Г. Т., Кролівецька Л. П., Кох Т., Ларіонова К. Л., Мойсенко І. П., Мороз А. М, Мулик Т. О., Пахомова І. Г., Примостка Л. О., Пуховкіна М. Ф., Роуз П. С., Сінкі Дж. Ф., Савлук М. І., Фрідман М., Хікс Дж. Р., Шварц А. та інші [1–9].

Оцінки показують, що сучасні економічні умови функціонування банків посилюються істотним рівнем турбулентності та рецесією на фінансових ринках, кризовими явищами в реальному секторі економіки та на світовому ринку енергоресурсів, що створює нові виклики в аспекті управління власним капіталом банків. Кількість надійно функціонуючих банків невинно скорочується в силу зниження рівня їхньої прибутковості, високого рівня фінансових ризиків, посилення регуляторного середовища, падіння ринку цифрових активів, розвитку фінтех-компаній як головних конкурентів традиційної банківської індустрії на фінансових ринках. Особливо складні умови для збереження прибуткового банківського сектора економіки в Україні – внаслідок довготривалої російської агресії та знищення реального сектора економіки, що напряму впливає на ефективність фінансового ринку. Так, за даними Національного банку України, прибуток українських банків з початку 2022 р. впав у 7 разів. У січні – вересні платоспроможні банки України отримали 7,4 млрд грн чистого прибутку, що в сім разів менше, ніж за аналогічний період минулого року (51,4 млрд грн), а рентабельність капіталу банківського сектора за 9 місяців 2022 р. становила 4,3% порівняно з 32,1% рік тому [10]. За підсумками третього кварталу 2022 р., за даними НБУ, найбільш збитковими виявилися «Укрексімбанк» – 7,91 млрд грн збитку, «Сенс Банк» (Альфа-Банк) – 4,32 млрд грн збитку, «Укргазбанк» – 3,36 млрд грн збитку, «ПроКредит Банк» – 1,43 млрд грн збитку та «Ідея Банк» – 0,23 млрд грн збитку [11]. Отже, проблема управління капіталом для діючих банків України є особливо актуальною та потребує нових підходів до вирішення в умовах рецесії.

Метою статі є дослідження сучасних викликів та окреслення пріоритетів управління власним капіталом банків України в період воєнного стану.

Специфіка діяльності банків, як посередників на фінансовому ринку, що здійснюють мобілізацію тимчасово вільних коштів з подальшим їх розміщенням серед юридичних і фізичних осіб, зумовлює незначну питому вагу власного капіталу в сукупному капіталі банків. Проте функціональне значення власного капіталу банків є множинним, оскільки формує фінансові можливості його створення та легітимної діяльності, забезпечує платоспроможність, сприяє підвищенню довіри клієнтів до банків, гарантує безпеку коштів кредиторів та клієнтів, потенційно сприяючи припливу тимчасово вільних грошових потоків у банківський сектор, таким чином перетворюючи непрацюючий капітал на фінансові ресурси для економіки.

Дослідження економічної сутності поняття власного капіталу банку дає його розуміння як грошових коштів та виражених у грошовій формі частки матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що належать банку, перебувають у його розпорядженні та використовуються ним для здійснення операцій з розміщення коштів та надання послуг з метою одержання прибутку [1–7]. Таким чином, під власним капіталом банку в економічній науковій літературі розуміють спеціально створювані фонди і резерви, призначені для забезпечення його економічної стабільності та покриття можливих ризиків втрати коштів, що перебувають у користуванні банку впродовж усього періоду його функціонування.

Комплексне розуміння інтегративної ролі власного капіталу банків у забезпеченні його функціональної достатності потребам національної економіки на кожному з витків її циклічності зумовлене тим, що капітал є [12]:

- ✦ детермінантою розвитку банківської системи країни;
- ✦ критерієм успішного виконання банками функцій в економіці;
- ✦ виміром кредитного потенціалу та інвестиційної активності банків;
- ✦ інструментом підвищення рівня капіталізації та консолідації банків;
- ✦ домінантою системи банківського регулювання та нагляду;
- ✦ мірою фінансової надійності та/чи ризикованості діяльності банків;
- ✦ визначальним фактором довіри до банківської системи з боку вкладників та інвесторів;
- ✦ індикатором якості корпоративного управління та ступеня соціальної відповідальності в банківському бізнесі.

Формування власного капіталу банків являє собою надзвичайно складний процес, який залежить від можливостей фінансової установи ефективно функціонувати на ринку, а збереження внутрішньої цінності капіталу та його ринкової вартості зумовлюється організаційно-правовою формою діяльності

банків та наявністю відповідних джерел фінансування. Як наслідок, підвищення рівня ризикованості діяльності в умовах воєнного стану потребують збільшення банками власної ресурсної бази. Результатом є достатній обсяг власного капіталу банку, який складається з взаємопов'язаних елементів: статутного капіталу, резервного капіталу, нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) минулих років, прибутку (збитку) звітного року та іншого капіталу. Потенціал нарощення власного капіталу банку потребує врахування характерних властивостей капіталу відповідно до практики управління ним (рис. 1).

За допомогою захисного, регулятивного та оперативного функціоналу власний капітал виступає фінансовою основою, яка забезпечує економічну самостійність і фінансову стійкість банку, достатній рівень капіталізації для здійснення банківських операцій з метою одержання прибутку. Багатофункціональне призначення власного капіталу банку робить його неоднорідним за складом. Одна його частина, найбільш постійна, призначена для забезпечення банківської діяльності та виступає у формі статутного капіталу, частково резервного та субординованого капіталу, емісійних різниць, переоцінки основних засобів і нематеріальних активів, фондів розвитку банку та матеріального заохочення його працівників.

Друга частина власного капіталу призначена для страхування активних та інших операцій і послуг банку від збитків. Вона рухоміша та виступає частково у формі резервного капіталу, резервів для покриття ймовірних збитків від активних операцій. А третя – для регулювання рівня достатності власного капіталу, проте може використовуватися для забезпечення діяльності та страхових потреб банку. Тому її величина є рухомою, може змінюватися залежно від постановки стратегічних і тактичних завдань діяльності банку, а також від зміни вимог регуляторних і наглядових органів. Ця частина власного капіталу виступає у формі нерозподіленого прибутку, частково для цього можуть залучатися кошти на умовах субординованого боргу. Класифікацію складових власного капіталу банку наведено на рис. 2.

Ефективність функціонування банку напряму залежить від ефективності процесу управління формуванням власним капіталом. Належне формування власного капіталу банку є запорукою активізації його підприємницької діяльності, зміцнення фінансового стану, підвищення довіри економічних агентів до банківської системи та розширення кредитної підтримки реального сектора економіки.

Основною метою в управлінні капіталоутворенням у банківській системі є формування та підтримка адекватного рівня капіталу, іншими словами – метою є досягнення певного рівня його адекватності вибраним стратегічним цілям розвитку банку. Під системою управління капіталоутворенням у банківській

Сприятливі	Такі, що несуть виклики
Відносна простота залучення коштів, оскільки прийняття власниками банку рішення про формування власного капіталу не потребує одержання згоди інших суб'єктів господарювання	Оподаткування, оскільки на формування власного капіталу спрямовується прибуток після оподаткування
Висока властивість приносити прибуток у всіх сферах діяльності банку, оскільки при його використанні немає необхідності в сплаті процентів; можливість забезпечити фінансову основу подальшого розвитку, платоспроможність і фінансову стійкість	Виникнення проблеми зменшення величини дивідендів, отримуваних акціонерами та співвласниками банку внаслідок зовнішніх чинників
Формує фінансову основу банку та виступає буфером для покриття ризиків	Низькі темпи нарощування обсягів власного капіталу
Незалежність від кон'юнктури грошового ринку за умови формування власного капіталу за рахунок внутрішніх джерел	Обмеженість обсягу додаткової капіталізації, а отже, і можливостей розширення діяльності банку
Достатність капіталу забезпечує підвищення довіри вкладників, кредиторів та регулятора	Висока вартість порівняно з альтернативними джерелами формування банківського капіталу
Значні можливості залучення індивідуальних капіталів від окремих акціонерів для формування статутного капіталу	Можливість збільшення рентабельності власного капіталу за рахунок залучених (позикових) коштів
Відсутність загрози втрати контролю над банком з боку власників, особливо в разі формування власного капіталу за рахунок внутрішніх джерел	Своєчасність методів та інструментів управління власним капіталом

Рис. 1. Характерні властивості власного капіталу банків відповідно до практики управління ним

Джерело: авторська розробка.

системі України розуміють сукупність елементів (стратегія управління, джерела капіталоутворення, методи та важелі, нормативно-правове та інформаційно-аналітичне забезпечення) взаємопов'язаних і взаємообумовлених, орієнтованих на підтримку певного рівня достатності капіталу відповідно до вибраних цілей розвитку банку [1, с. 67].

Зауважимо, що управління власним капіталом банку у своїй основі має протиріччя: з одного боку, розвиток банку здійснюється переважно за рахунок залучених коштів, з іншого – масштаби його діяльності тісно пов'язані із обсягом його власного капіталу. Отже, прийняття рішень у сфері формування власного капіталу банку доцільно здійснювати на основі порівняльного аналізу темпів зростання ризикових активів, зобов'язань та обсягів власного капіталу. Особливу увагу фінансові менеджери банку мають приділяти визначенню вартості власного капіталу банку, що надасть можливість підвищувати ефективність процесу управління та в майбутньому отримати дієвий інформаційний потік для прийняття рішень.

Аналіз формування та використання власного капіталу банків України впродовж 2018–2022 рр. засвідчив скорочення кількості банків з 82 до 68. Так, станом на 01.08.2022 р. у Державному реєстрі бан-

ків зареєстровано 68 діючих банків, що на 14 банків менше порівняно із 2017 р. [14]. Кількість банків за участю іноземного капіталу, які діяли в Україні, зменшилась на вісім банків і становила 30 банків, з яких 22 банки – зі 100% іноземним капіталом (табл. 1).

Економісти вважають, що для оптимізації структури банківської системи країни кількість банків має становити в діапазоні від 50 до 100 [8]. За даними табл. 1 спостерігається тенденція скорочення кількості банків, проте обсяги чистих активів щорічно збільшуються – як капітал та зобов'язання. Варто підкреслити, що така увага до проблем капіталізації пояснюється невиконанням капіталом вітчизняних банків покладених на них захисної, операційної та регулюючої функцій. Невиконання захисної функції спричиняє підвищення ймовірності того, що в разі виникнення кризових явищ банк не зможе самостійно вирішити свої проблеми, а також забезпечити повернення залучених коштів клієнтам. Порушення операційної функції стримує банк у проведенні заходів щодо розвитку власної ресурсної бази, інформаційного забезпечення діяльності, а також обмежує банк у формуванні довгострокових активів [9].

Необхідність використання економічних нормативів як інструменту регулювання капіталу бан-

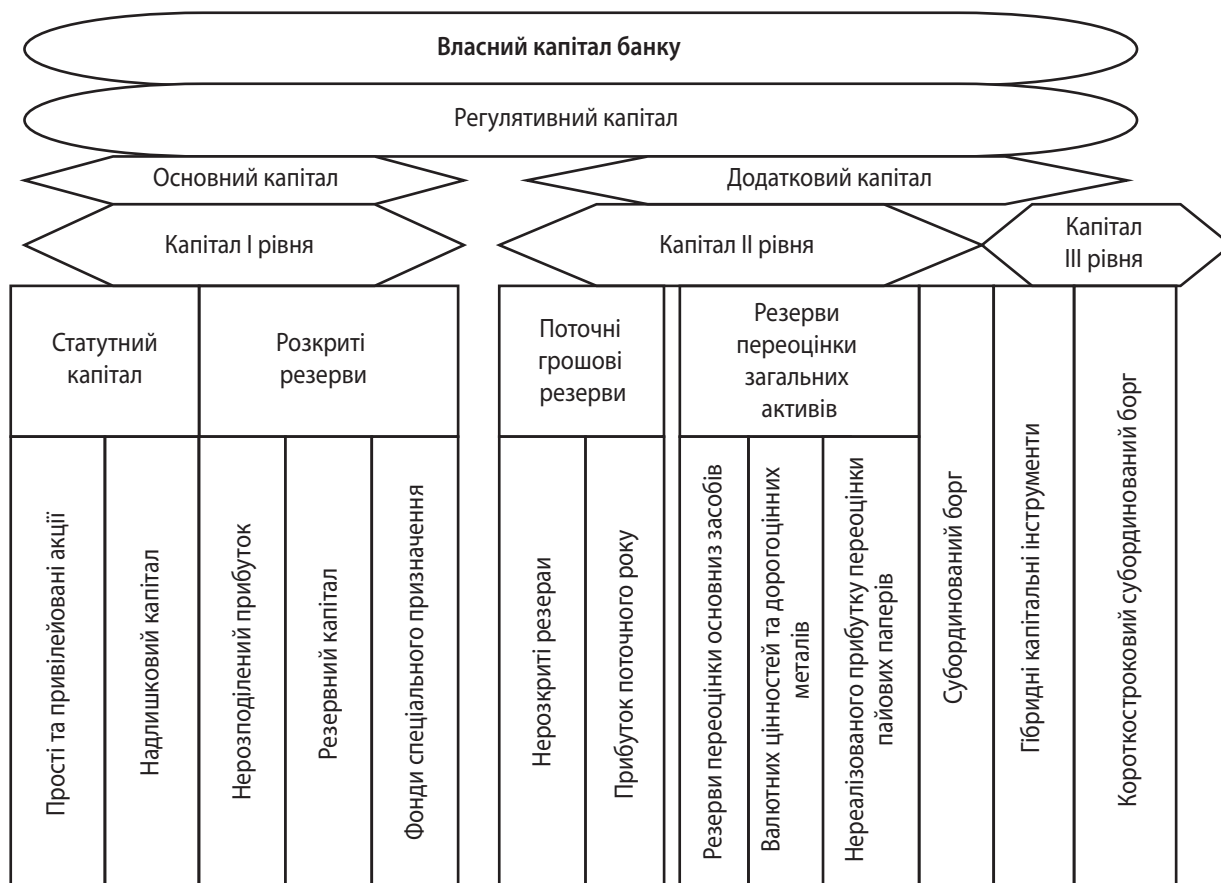

Рис. 2. Класифікація складових власного капіталу банків

Джерело: [13, с. 10].

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків України протягом 2018–2022 рр.

Показник	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.08.2022
Кількість діючих банків, од., у т. ч.:	82	77	75	74	71	68
з іноземним капіталом	38	37	35	33	33	30
у т. ч. зі 100% іноземним капіталом	18	23	23	23	23	22
Чисті активи, млн грн	1333831	1359703	1493298	1822841	2053232	2189724
Темп зростання, %	106,17	101,94	109,83	122,07	112,64	106,65
Капітал, млн грн	161 108	154 960	199 921	209 460	255 514	239 123
Темп зростання, %	130,15	96,18	129,01	104,77	121,99	93,59
Зобов'язання, млн грн	1172723	1204743	1293377	1613 381	1 797 718	1 950 601
Темп зростання, %	103,55	102,73	107,36	124,74	111,43	108,5

Джерело: складено за даними [14; 15].

ків дає змогу імплементувати кращий іноземний та вітчизняний досвід, побудований на помилках і досягненнях попередніх поколінь банкірів та виробити спільні підходи до капіталізації банків у різних країнах світу. Враховуючи нормативні значення показників капіталу, можна сказати, що впродовж 2018–2022 рр. нормативні вимоги щодо адекватного рівня капіталу

банківської системи України виконувалися достатньою мірою (рис. 3).

Результати проведеного аналізу свідчать, що значення нормативу достатності регулятивного капіталу залишається істотно вищим за мінімальні вимоги і на кінець 2022 р.у становить 17,1%, за нормативом не менше 10%. Цей показник зменшився порівняно з

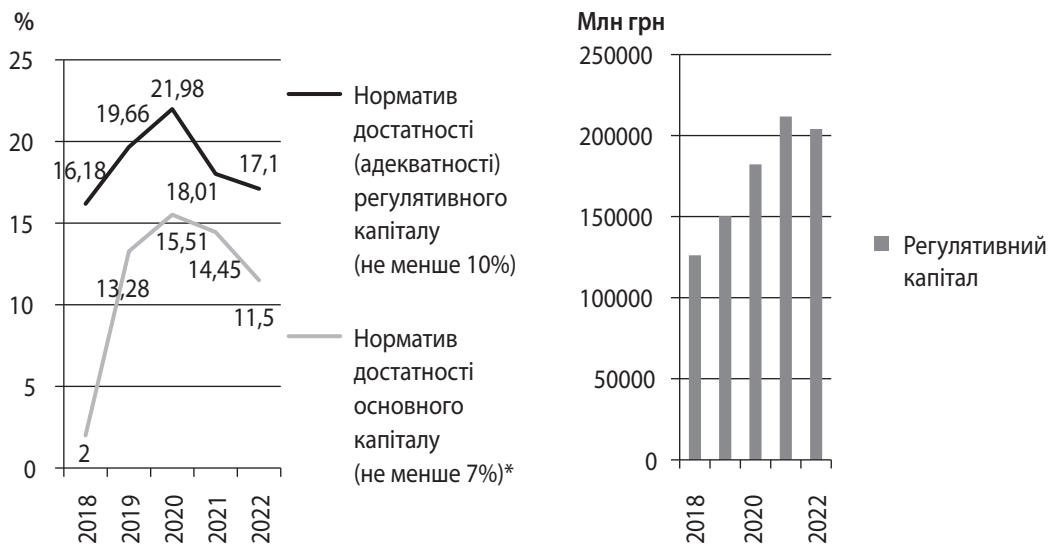

Рис. 3. Динаміка показників адекватності капіталу банків за 2018–2022 рр.

Примітка: * – норматив достатності основного капіталу НЗ – розраховується в Україні з 2019 р. Дані за 2022 р. наведено станом на 01.08.2022 р.

Джерело: складено за даними [14].

2021 р., що є негативним явищем, оскільки свідчить про збільшення ризику неспроможності банків, зменшення можливостей здійснювати виплати за своїми зобов'язаннями та ефективно використовувати капітал. Свого піку цей показник досягнув у 2020 р. на рівні 21,98%. Обсяги регулятивного і статутного капіталу банків України за 2018–2022 рр. наведено в *табл. 2*.

Оцінки показали, що статутний капітал банків з 2018 р. збільшився на 16 003 млн грн і складає на кінець 2021 р. 481 535 млн грн, що пов'язано зі збільшенням мінімальних вимог до його обсягу. У 2019 р. статутний капітал зменшився на 20 776 млн грн, причиною чого стало зменшення кількості банків на ринку. Проте у воєнний час обсяг статутного капіталу зменшився та станом на 01.08. 2022 р. становив 406 441 млн грн. Регулятивний капітал з кожним роком зростає (за виключенням періоду змін під час воєнного стану), що є позитивною тенденцією,

оскільки це один із важливіших показників діяльності банків, який призначений для покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі діяльності, а також для забезпечення захисту вкладників, фінансової стійкості та стабільної діяльності банків.

Проте за умов, що склалися в Україні, завдання нарощення капітальної бази банків суттєво ускладнилися. Це пов'язано із соціально-економічними проблемами та безпековими чинниками на національному рівні. Військова агресія Росії проти України упродовж цих місяців спричиняє високий рівень турбулентності в економічній сфері, стагнацію виробничого сектора, міжнародної торгівлі та соціальної незахищеності як бізнесу, так і населення країни. За таких умов ризики кредитування та інвестування стають для фінансових установ більш високими та не завжди піддаються внутрішньому регулюванню. До того ж, зростанню активів банків перешкоджає гра-

Таблиця 2

Показники регулювання достатнього обсягу капіталу банків України за період 2018–2022 рр., млн грн

Показник	Рік				
	2018	2019	2020	2021	2022
Регулятивний капітал, млн грн	126116,7	150313,8	182283,6	211742,3	204061,9
Темп зростання, %	108,89	119,19	121,27	116,16	96,37
Статутний капітал, млн грн	465532	470712	479933	481535	406441
Темп зростання, %	93,98	101,11	101,96	100,33	84,4
Норматив достатності регулятивного капіталу, %	16,18	19,66	21,98	18,01	17,1

Примітка: дані за 2022 р. надано станом на 01.08.2022 р.

Джерело: складено за даними [14].

нично низький рівень достатності капіталу, а пошук джерел його фінансування за рахунок внутрішніх і зовнішніх каналів стає все більш складним і вартісним.

Аналізуючи формування власного капіталу банків, потрібно розглянути його структуру. Основна складова власного капіталу банку – це його статутний капітал, оптимальний рівень якого повинен становити 15–50% від власного капіталу [8]. Такий рівень статутного капіталу є свідченням помірної залежності від акціонерів і достатньої наявності власного капіталу банку для інвестування в його розвиток. Структуру власного капіталу банків України та його динаміка за 2018–2022 роки наведено в *табл. 3*.

переоцінки у 2018 і 2019 роках мали тенденцію до збільшення, що і пояснює зростання обсягів власного капіталу у 2019 р.

Поширення у світі пандемії COVID-19 суттєво ускладнило операційну діяльність банків, що змусило державу в особі НБУ та ВРУ послабити вимоги до банків щодо графіка нарощення капіталу. Зокрема, 25.03.2020 р. регулятор відтермінував формування банками буферів капіталу, а 13.05.2020 р. було пом'якшено вимоги до мінімального розміру статутного капіталу банків з 500 до 200 млн грн [3, с. 330]. Ці заходи, незважаючи на їх повну адекват-

Таблиця 3

Структура власного капіталу банків за період 2018–2022 рр., тис. грн

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Абсолютне відхилення (+/-) 2021/2020	2022 р.
Усього власного капіталу	145 741 248	199 920 612	209 459 609	255 514 064	+46054455	239 105 089
Статутний капітал	467 441 700	468 669 706	479 336 963	481 423 858	+2086895	406 250 528
У % до власного капіталу	320,7	234,4	228,8	188,4	–	169,9
Емісійні різниці	14 092 509	14 095 175	14 208 116	14 820 653	+612837	14 544 657
Незареєстрований статутний капітал	930 230	2 042 457	595 041	111 225	–483816	190 419
Інший додатковий капітал	6 377 309	–117 558	–45 810	441 668	+487478	–15 790
Резервні та інші фонди банку	19 151 245	21 716 034	25 426 311	33 348 590	+7922639	36 066 741
Резерви переоцінки	16 352 035	21 472 364	19 061 181	15 038 038	–4023143	12 517 369
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	–378 603 780	–327 957 567	–329 122 192	–289 669 968	+39452224	–230 448 835

Примітка: дані за 2022 р. надано станом на 01.08.2022 р.

Джерело: складено за даними [14].

Відзначимо, що у структурі власного капіталу банків домінує показник статутного капіталу. Суттєве збільшення незареєстрованого статутного капіталу у 2019 р. на 1 112 227 тис. грн зумовлено націоналізацією ПАТ «Приватбанк» і резервуванням його недіючих кредитів. Цей фактор вплинув і на рекордний збиток банківського сектора, що відображено непокритим збитком на суму 378 603 780 тис. грн. Сукупно власний капітал за п'ять років збільшився на 93 363 841 тис. грн, тобто зріс у 1,6 разу. Станом на 1 серпня 2022 р. власний капітал по банках України, за даними НБУ, склав 239 105 089 тис. грн.

Упродовж усього періоду у структурі власного капіталу банків України спостерігаються значні обсяги непокритих збитків, що є негативним чинником для забезпечення якості капітальної бази. Резерви

ситуації на банківському ринку, вочевидь, потребують перегляду в середньостроковій перспективі. Отже, банківська система згодом має відновити планові завдання з нарощення капіталу, що є необхідною передумовою її подальшого успішного розвитку та підтримки національної економіки.

З наведених даних можна зробити висновок, що особливістю банків України є висока питома вага статутного капіталу у структурі власного капіталу, частка якого станом на 2021 р. становила 188,4%. Це свідчить про зусилля банківського менеджменту в напрямі підвищення рівня капіталізації за рахунок збільшення цієї складової власного капіталу. Спостерігається незначний абсолютний розмір і незадовільна динаміка показників власного та регулятивного капіталу банків загалом. Власний капітал банківської системи за

5 років (станом на 01.01.2022 р. відносно 01.01.2018 р.) номінально зріс зі 145 741 248 тис. грн до 239 105 089 тис. грн, або на 64%. Своєю чергою, регулятивний капітал зріс зі 126116,7 до 204061,9 млн грн, або на 61% відповідно. Таким чином, отримані результати аналізу власного капіталу українських банків свідчать про нарощення його обсягів насамперед за рахунок статутного капіталу та субординованого боргу. Проте у 2022 році рівень капіталізації банківської системи України не відповідає тому масштабу завдань, що стоять перед нею, передусім – забезпечення збереження заощаджень населення та коштів юридичних осіб, а також відновлення кредитування реального сектора економіки.

Зарубіжний досвід свідчить про взаємозв'язок між рівнем капіталізації банків та рівнем економічного розвитку. Так, на початок 2021 р. капіталізація банків США складала 596 млрд євро, у Франції – 390 млрд євро, у Німеччині – 361 млрд євро, у Великій Британії – 350 млрд євро, в Іспанії – 210 млрд євро, у Нідерландах – 112 млрд євро, у Швейцарії – 100 млрд євро [16]. В Україні сукупний обсяг власного капіталу дорівнює обсягу власного капіталу європейського банку середнього рівня та набагато нижче обсягу власного капіталу найбільших банків розвинених країн світу. Порівняно низька величина обсягу власного капіталу банків України сьогодні залишається однією із основних проблем ефективності банківської системи України.

Низький рівень капіталізації банків означає надмірну концентрацію ризиків у банківській діяльності, обмеження асортименту фінансових послуг і збільшення затрат на їх надання. Втрата капіталу робить неможливим функціонування банку та може призвести до його банкрутства. До того ж, період воєнного стану негативно позначається на активності суб'єктів господарювання та підприємництва в реальному секторі економіки. Своєю чергою, банки не можуть достатньою мірою реалізувати свій потенціал підвищення прибутковості та посилення капіталізації.

Дослідження поточного стану, структури та динаміки основних складових банківського капіталу України дає можливість визначити сучасні пріоритети та напрями у сфері управління власним капіталом банків. У періоди турбулентності власний капітал більшою мірою потрібен для підтримки платоспроможності банків, аніж для нарощування активних операцій. Сьогодні процеси капіталізації відбуваються повільніше, ніж того потребують тенденції руху капіталу в глобальному масштабі. В умовах обмеження кількості зовнішніх джерел капіталізації банків особливу увагу необхідно приділяти розробленню внутрішніх інноваційних фінансових та організаційних інструментів, здатних задовольнити вимоги як власників банків, так і менеджерів і клієнтів. Серед цих інструментів доцільно виділити корпоративне управління, зокрема ефективну дивідендну політику банків та врахування в системах банківського ризик-

менеджменту специфічних ризиків розподілу прав власності та управління, особливо коли це стосується виявлення бенефіціарних власників із країни-агресора. Ці заходи у своїй основі спрямовані на підвищення ринкової капіталізації банків через забезпечення прозорості управління організаційною структурою та фінансовими потоками [9].

Вимоги до капіталу банків України постійно змінювались, враховуючи умови Базельського комітету та реалії економічного становища України. Вважаємо, що здебільшого банки нарощували статутний, регулятивний капітал відповідно до законодавчих вимог і дотримувалися нормативів капіталу. Втім, останніми роками, в умовах різких коливань валютних курсів, економічної та політичної нестабільності, банкрутства значної кількості банків, наслідків світової пандемії COVID 19, ситуація щодо дотримання вищевказаних показників погіршилася. Отже, розробка заходів щодо нарощення власного капіталу банків є необхідним кроком як на макро-, так і на мікрорівні.

На *макроекономічному* рівні доцільно застосування з боку НБУ політики щодо діяльності банків з урахуванням регіональних особливостей розвитку економіки та соціальної сфери, запровадження механізму докапіталізації системних банків, створення умов максимального сприяння капіталізації банків на регіональному рівні, розроблення стратегії виходу з ринку неплатоспроможних і нежиттєздатних банків шляхом їх реорганізації чи ліквідації.

На *мікроекономічному* рівні професійне управління власним капіталом потребує професійного маневрування між оптимізацією його рівня та ефективністю використання на стратегічному та операційному рівні з урахуванням конкретних стратегій, методів та інструментів. Ключовими пріоритетами ефективного управління капіталом на рівні менеджменту банку має бути забезпечення максимальної прибутковості банківського капіталу при передбаченому рівні фінансового ризику; оптимізація джерел формування капіталу; мінімізація ризиків розміщення капіталу; забезпечення виконання вимог наглядових органів і рейтингових агентств.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що в період воєнного стану ключовими напрямами поліпшення якості управління власним капіталом банків мають стати:

- ✦ забезпечення реалізації стратегії поступового нарощення капіталу (збільшення величини капіталу до ВВП, зростання обсягів капіталізації через поліпшення його якісних складових, перегляд вимог до показників достатності капіталу із їх диференціацією для різних груп банків);
- ✦ урахування критеріїв вибору методів нарощення капіталу банків з позицій економічної оцінки переваг і ризиків їхнього використання;

- ✦ ранжирування факторів, що впливають на процеси формування, розподілу та використання капіталу залежно від рівня розвитку та потреб національної економіки, конкуренції в банківській галузі країни, індивідуальних пріоритетів банків та їх керівництва;
- ✦ подолання залежності втрати капіталу банків від дії фінансових ризиків;
- ✦ обґрунтування позиції регуляторів щодо консолідації банківського капіталу, нормативів капіталу для малих вітчизняних банків та функціонування транснаціональних фінансових корпорацій з урахуванням особливостей нормативно-правового й економічного регулювання країни та факторів глобалізації у фінансовому секторі;
- ✦ дотримання банками положень Базельської угоди щодо нормативів банківського капіталу з урахуванням сучасного стану економіки;
- ✦ постійне вдосконалення Національним Банком України методики визначення окремих складових банківського капіталу;
- ✦ регулювання розміру капіталу з боку держави з метою зменшення ризику банкрутств, підтримки довіри населення до банків;
- ✦ нарощення власного капіталу не лише за рахунок власних внутрішніх джерел, а й шляхом залучення коштів на умовах субординованого боргу;
- ✦ залучення міжнародного капіталу для розвитку банківської системи.

У цілому ефективне управління власним капіталом банку є запорукою активізації його підприємницької діяльності, зміцнення фінансового стану, підвищення довіри економічних агентів, розширення кредитної підтримки реального сектора економіки. Крім того, процес управління капіталом потребує від банків та регуляторів постійної оцінки власних ресурсів, використання новітніх методів розрахунку регулятивного капіталу, дотримання комплаєнсу в цій сфері, ефективного управління ризиками використання власних ресурсів.

Отже, в умовах воєнного стану та високої турбулентності фінансових ринків поступова реалізація цих кроків дозволить забезпечити збалансованість регуляторної політики, а також підвищити ефективність управління власним капіталом на рівні кожного банку. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бодрецький М. В. Управління власним капіталом банків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 23. С. 66–68. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2013/15.pdf
2. Васильченко З. М., Доманецький І. В. Капіталізація банків України: сучасний стан та проблеми наро-

щення. *Фінансова та кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. Т. 1. № 14. С. 3–10. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/228/228>

3. Гладких Д. М. Ключові проблеми капіталізації банківської системи України та напрями її зростання. *Бізнес Інформ*. 2021. № 5. С. 327–333. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-5-327-333>
4. Коваленко В. В., Крухмаль О. В., Торяник Ж. І. Проблеми капіталізації та оцінювання достатності капіталу банку. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 8. С. 276–285. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/57128/7/Kovalenko_Problemy_kapitalizatsii.pdf
5. Ларіонова К. Л., Безвух С. В. Механізм формування власного капіталу банку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2017. № 6. Т. 2. С. 152–159. URL: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6268/1/14.pdf>
6. Мойсенко І. П., Козій І. С. Аналіз формування та використання банківського капіталу. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 3. С. 154–161. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3250/1/23.pdf>
7. Мороз А. М., Савлук М. І., Пуховкіна М. Ф. Банківські операції: підручник. Київ: КНЕУ, 2018. 476 с.
8. Мулик Т. О., Мулик Я. І. Оцінка достатності капіталу вітчизняних банків як запорука їх надійності. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.7.73
9. Пахомова І. Г., Фещенко М. С. Аналіз структури капіталу банків України за період 2014–2016 років. *Сталий розвиток економіки*. 2017. № 2. С. 209–214. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/303997.pdf>
10. Прибуток українських банків впав з початку року в 7 разів – НБУ / Мінфін. 07.11.2022. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/11/07/95201962/>
11. Найбільш збиткові банки за 3 квартал / Мінфін. 17.11.2022. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/11/17/95753332/>
12. Слобода Л. Я., Фостяк В. В. Управління власним капіталом банків за економічної нестабільності: досвід України та зарубіжних країн. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 21. С. 25–31. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2011/9.pdf
13. Криклій А. С., Боровікова М. О. Банківський капітал: соціально-економічна сутність та структура. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 11. С. 9–12. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2009/6.pdf
14. Основні показники діяльності банків України / Національний банк України. 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
15. Основні показники діяльності банків / Мінфін. 2022. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/>
16. Реверчук С. К., Григорук М. О. Проблеми і перспективи розвитку власного капіталу банків в Україні. *Економічні студії*. 2018. № 2. С. 41–44. URL: [http://www.lef.lviv.ua/files/archive/journal/2018/2\(20\)_2018.pdf#page=41](http://www.lef.lviv.ua/files/archive/journal/2018/2(20)_2018.pdf#page=41)

REFERENCES

- Bodretskyi, M. V. "Upravlinnia vlasnym kapitalom bankiv" [Managing of Own Capital of Banks]. *Investytsii: prak-*

- tyka ta dosvid, no. 23 (2013): 66-68. http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2013/15.pdf
- Hladkykh, D. M. "Kliuchovi problemy kapitalizatsii bankivskoi systemy Ukrainy ta napriamy yii zrostannia" [Key Problems of Capitalization of the Banking System of Ukraine and Directions of its Growth]. *Biznes Inform*, no. 5 (2021): 327-333.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-5-327-333>
- Kovalenko, V. V., Krukhmal, O. V., and Torianyk, Zh. I. "Problemy kapitalizatsii ta otsiniuvannia dostatnosti kapitalu banku" [Problems of Capitalization and Evaluation of Sufficiency of Capital of Bank]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 8 (2017): 276-285. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/57128/7/Kovalenko_Problemy_kapitalizatsii.pdf
- Kryklii, A. S., and Borovikova, M. O. "Bankivskiy kapital: sotsialno-ekonomichna sutnist ta struktura" [Bank Capital: Socio-economic Essence and Structure]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 11 (2009): 9-12. http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2009/6.pdf
- Larionova, K. L., and Bezvukh, S. V. "Mekhanizm formuvannia vlasnoho kapitalu banku" [Mechanism of Formation of the Bank's Own Capital]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 6, part 2 (2017): 152-159. <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6268/1/14.pdf>
- Moisenko, I. P., and Kozii, I. S. "Analiz formuvannia ta vykorystannia bankivskoho kapitalu" [Analysis of Formation and Use of Bank Capital]. *Sotsialno-pravovi studii*, iss. 3 (2020): 154-161. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3250/1/23.pdf>
- Moroz, A. M., Savluk, M. I., and Pukhovkina, M. F. *Bankivski operatsii* [Banking Operations]. Kyiv: KNEU, 2018.
- Mulyk, T. O., and Mulyk, Ya. I. "Otsinka dostatnosti kapitalu vitchyznianskykh bankiv yak zaporuka yikh nadiinosti" [Assessment of Capital Adequacy of Domestic Banks as a Guarantee of Their Reliability]. *Efektivna ekonomika*, no. 7 (2021).
DOI: 10.32702/2307-2105-2021.7.73
- "Naibilsh zbytkovi banky za 3 kvartal" [The Most Unprofitable Banks for the 3rd Quarter]. *Minfin*. November 17, 2022. <https://minfin.com.ua/ua/2022/11/17/95753332/>
- "Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy" [Main Performance Indicators of Banks of Ukraine]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. 2022. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
- "Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv" [Main Performance Indicators of Banks]. *Minfin*. 2022. <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/>
- "Prybutok ukrainskykh bankiv vpav z pochatku roku v 7 raziv – NBU" [The Profit of Ukrainian Banks Fell 7 Times Since the Beginning of the Year – NBU]. *Minfin*. November 07, 2022. <https://minfin.com.ua/ua/2022/11/07/95201962/>
- Pakhomova, I. H., and Feshchenko, M. S. "Analiz struktury kapitalu bankiv Ukrainy za period 2014-2016 rokiv" [Analysis of the Capital Structure of Banks of Ukraine for the Period 2014-2016]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 2 (2017): 209-214. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/303997.pdf>
- Reverchuk, S. K., and Hryhoruk, M. O. "Problemy i perspektyvy rozvytku vlasnoho kapitalu bankiv v Ukraini" [Problems and Prospects of Development of Own Capital of Banks in Ukraine]. *Ekonomichni studii*, no. 2 (2018): 41-44. [http://www.lef.lviv.ua/files/archive/journal/2018/2\(20\)_2018.pdf#page=41](http://www.lef.lviv.ua/files/archive/journal/2018/2(20)_2018.pdf#page=41)
- Sloboda, L. Ya., and Fostiak, V. V. "Upravlinnia vlasnym kapitalom bankiv za ekonomichnoi nestabilnosti: dosvid Ukrainy ta zarubizhnykh krain" [Bank Equity Management During Economic Instability: Experience of Ukraine and Foreign Countries]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 21 (2011): 25-31. http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2011/9.pdf
- Vasylchenko, Z. M., and Domanetskyi, I. V. "Kapitalizatsiia bankiv Ukrainy: suchasnyi stan ta problemy naroshchennia" [Capitalization of Ukrainian Banks: Current State and Problems of Expansion]. *Finansova ta kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, vol. 1, no. 14 (2013): 3-10. <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/228/228>